

դի սխառութի մէջ՝ նրանք պատրաստ են իւրաքանչիւր տարւոյ միւսման քանակութեան պուզմանը տալ, սակայն աւել արդիւնաբերութիւնը բաժին տալ տեւութեան 25%: Մի այլ խումբ անալիզի միւսմանը մի կողմէ պուզմանը պուզմանը համար պետութեան բաժին տալ 50%, ուրիշն է 5 կողմէ և անալիզի միւսմանը 25% բաժին տալ, եթէ 8 կողմէ 40% եւ այլն, սակայն պահպանելով պայմանագրի մէջ եղած այլ արտօնութիւնները, գլխաւորապէս իւրաքանչիւր արդիւնաբերութեան աւել միւսման քանակութեան վճարից պակասացնել 10%, մինչեւ որ այդ վճարի չափը կը հասնի սկզբնական անալիզի կիսի չափին եւ եթէ 12 անգամ աւել կարգիւնարեմէ, նա ազատ կը լինի միւսման քանակութեան արդիւնաբերութիւնը:

Սակայն երբ այդ խնդիրները ներկայացրած են եղել տեղական լեռնային վարչութեան, այդ վերջինը հետեւեալ նկատողութիւնն է արել. Անուղեկորի ժամանակը նախքան գինը եղել է 12 1/2 կողմէ Սմոլոյի Բաղրամի-Սարգսի եւ Բոմանի չը կայ ոչ մի հանք մասնաւոր հողատէրերից վերցրած 25% պակաս բաժնից: Ուրիշն է վերածել բաժնի մեր հանքատէրերի անալիզի պուզմանը՝ այդ հիման վրա պէտք է անալիզի 80% իւրաքանչիւր մի կողմէ պուզմանի փոխարէն: Սակայն հաւանական է, որ միւսմանը համաձայնի եւ 70%, որպէս ժամանակաւոր միջոց, որ նրանք կարողանան գործել իրանց հանքերում: Այդպիսով III ածուրդին հող վերցնողները միջին թուով պետութեան կը տան բաժին 40,3%, իսկ IV հերթին վերցնողները—61,81%: Սակայն եթէ նախքան գինը բարձրանան այն աստիճան, որ արդիւնաբերութեան կարող լինի վճարել պետական գանձարանին ստանց վնասի սկզբնական պուզմանը, այն ժամանակ այդ ժամանակաւոր միջոցը կը վերացնուի եւ հին սխառութիւնը գործադրուի հաշի ժամանակ: Ահա այդ ուղղութեամբ աշխատում են III եւ IV հերթին Բիբի-Էյրաթում հող վերցնողները:

Թէ ինչ լուծում կը ստանայ բարձր չընթանալու այդ հարցը—այդ ապագայի գործ է: Բայց եւ այնպէս, հաւանական է, որ որոշ արտօնութիւններ ստանան: Մարդիկ այժմ դեռ չեն կարողանում միւսման քանակութեան վերաբերեալ տալ, բայց եթէ բաժնից լինի, անպատճառ նրանք կախատեն աւել արդիւնաբերել, որպէս զի իրանց վնասի չափը պակասցնեն: Արդիւնաբերութեան քանակութեան չափը աւելցանելով ներկայումս ստատիկ կազմէն գնդի վրա, որոնք գնալով առանց այն էլ է ժամանում են:

Արդեօք այդ հանգամանքը կը նպաստէ արդիւնաբերութեան կանոնաւոր դարգացման: Համաժողովի նիստերին լեռնային վարչութեան ներկայացուցիչը յայտնեց, որ եթէ տեղի ունենայ որ եւ է փոփոխութիւն Բիբի-Էյրաթի ներքին համար, այդ կը լինի ժամանակաւոր: Այդ կարծիքին, խոստովանում ենք, մենք նշանակուեցինք տալիս եթէ իրօք նա ժամանակաւոր է լինելու, աւելի լաւ է ներկայ պայմաններում չը

նուլթեան ժամանակ մի քանի զրուցով կը ծախէր կաշին, որ գոնէ քաղցած չը ստակէր:

—Ինչպէս թէ դիակը տամենակ լինանի արժէ, հայր Անդրէաս, հարցրինք մենք:

—Օրհնեալ, այդքան ալ չես հասկընար, տաճիկ մինչեւ որ յոյնն եւ լատինէն կտրիկ-կտրիկ ռակները չը ստանայ, վնաս կը տուց:

Յոյնը, լատինը կուտ են, տաճիկը չափում է...

Գալթակը, զայրացած մենք կանգնել էինք տաճարի մեծ դռան առաջ, որ փակ էր օր ցերեկով: Այդ դռան վրա, վերեւում, կար մի դռնակ, որը զուտ բաղնիքի դռնակն էր, զոնակից մի թիւրք զինուորի գլուխը երեւաց եւ ապա զուր բացով. վարդապետներից միւնը զուր բացով թիւրք զինուորի ձեռքում մի քանի զրուց սանցեցին: Այդտեղ էլ իմացանք, որ Յարութեան տաճարի մեծ դուռը սովորաբար փակ է լինում եւ լատինները պահում են թիւրք դռնապանների մօտ: Տաճարի մէջ գտնվող եւ բնակվող միաբանները չեն կարող զուրս դալ եւ մտնել ինքնագլուխ, երբ կամենան, այլ ամեն անգամ պէտք է զուր բանալ տան դռնապանին վնասելով որոշ տուրք: Տաճարի մէջ ապրող միաբանները—յոյներ, լատիններ, հայեր, զպոններ, ասորիներ տաճարի մէջ առանձին եկեղեցիներ են խուցեր ունեւ, որտեղ ապրում են ամեն մի ազգի տեսուչ—վարդապետները: Իրանց կերակուրը ստանում են իրանց վանքերից դռնակով եւ այդ դռնակից էլ յարաբերութեան մէջ են մտնում արաբներն աշխարհի հետ:

Մեծ դուռը բացվեց, առաջին բանը, որ խը-

լինի, որովհետեւ մի աշխարհ արդիւնաբերական ձգնամա կարող է առաջանալ Բաղուի նաւթարդիւնաբերութեան համար, որը երազել է կարելի: Թէ Բիբի-Էյրաթի հողերը թաւր են եւ աւելի արդիւնաւետ, այդ մի աշխարհի ճշգրտութիւնն է, որի գէժ խօսել անկարելի է: 1900 թ. վիճակագրական տեղեկութիւններից երեւում է, որ այդ տարին Բաղրամի 736 քաղվող հող է եղել եւ իւրաքանչիւր ամսական արդիւնաբերութիւնը միջին թուով եղել է 18,000 պուզ, Սարգսի 665 հող—44,000 պուզ, Բոմանի 185 հող—60,000 պուզ եւ Բիբի-Էյրաթի 112 հող—120,000 պուզ: Այդ փոքրիկ տեղեկութիւններից պարզ երեւում է, որ Բիբի-Էյրաթի հողերը անհամեմատ հարուստ են եւ ուրիշ տեսակ էլ չէր կարող լինել, քանի որ Բաղրամի, Սարգսի եւ Բոմանի հողերը, աւելի վաղուց են արդիւնաբերվում, նրանցից մեծ մասը կարելի է ասել նոյն իսկ ցամաքը է, իսկ Բիբի-Էյրաթի հողերը իսկապէս դեռ նոր են տրված արդիւնաբերութեան: Նոյն տեղեկութիւններից դուռը չէ տեսնել, որ Բիբի-Էյրաթի վերջիններս նախքան աւելի է ծախել կը նստի եւ նրանք հետեւապէս անողներին է ծախ գնով կարող են առաջարկել: Մինչդեռ Բաղրամի, Սարգսի եւ Բոմանի նախքան աւելի ծախ է նստում, ներկայումս շատ հանքատէրեր նոյն իսկ սեփական հողերում դարգացրել են հողերը քաշելով, որովհետեւ ստացված նախով մի աշխարհի ճարտը ծածկել չեն կարողանում: Եթէ Բիբի-Էյրաթի ներքին խնդիրը լուծում ստանայ այնպէս, ինչպէս նրանք են ցանկանում, այն ժամանակ անալիզի կը քանգլին ու բընալինը կը լինեն այն հին փորձանքը, որոնք աւելի քան 30 տարի գործում են հին հանքերում—Բաղրամի, Սարգսի եւ Բոմանի: Ձուհել 165 հին փորձանքին 17 հող փորձանքին, որոնք դեռ ոչ մի անգամ չուեն, այդ համահաւասար է արդիւնաբերութիւնը պատահարների նկատմամբ: Եթէ այսօր նրանց խընդիրը ընդունել, այն ժամանակ կատարանայ արդիւնաբերութիւնը, քանի որ իրենք չափ ունեն, իսկ եթէ տեսնել որ վնասվում է, կը դիմէ միւսմանը: Սակայն եւ կը խնդրէ արտօնութիւններ, համոզված լինելով, որ խնդիրը ուշադրութեան կարժանայ: Նախային արդիւնաբերութիւնը պետական շահերի տեսակէտից մի աշխարհի հարուստ ճիւղ է, որ յաճախ դէպք ցանկալի չէ նախարկել պատահարների: Ընդհանրապէս, նրա դարգացման վրա առանձին ուշադրութիւն պէտք է դարձնել եւ չը պէտք է թող տրվի, որ նա մեծամեծ թոնջներ անէ անցնալի նման Հարկաւոր է ընդ միշտ որոշել, հիմնական լուծում տալ հարցին, որը ընդունել պուզմանի թէ բաժնի սխառութիւն: Այն, ինչ որ եղել է անցեալում, նա պէտք է մնայ առանց փոփոխութեան վերցնողները կարող են հրաժարվել եւ նորից անձուրել կը նշանակվեն այդ հողերը, նոր վերցնողները կը պարտաւորվեն վճարել հիմնական նրանց արած ծախսերը:

Ահա այդպէս են մտածում հին փորձանքը, փեց մեր աչքին, Քրիստոսի պատմաւորիցն էր, որի վրա կախված էին 12 ոսկէ կանթեղներ, բայց դրանից յետոյ մեր առաջ պատկերացաւ մի այլ տեսարան, ոչ նուազ գալթակ-դեցուցիչ եւ անապատներ ամբողջ Քրիստոսի նախարհի համար: Դռան ձախ կողմին, մի քանի քաղ Քրիստոսի պատմաւորիցն հետո, տաճարի մէջ, պատի տակ, մի տեսակ սաղարի վրա, փառաւորապէս բաղնած էին թիւրք զինուորներ, մէկը սուրճ էր եփում, երկրորդը նարդիլ էր պատրաստում, երրորդը միջատներ էր որոնում իր մարմին վրա: Դրանք Քրիստոսի Յարութեան, սուր Գերեզմանի տաճարի պահապան եւ դռնապան զինուորներն էին, թիւրք կառավարութեան կողմից նշանակված, որպէս զի նրանց սովորների եւ հրացանների տեսքը յետ պահէ յոյն, լատին, հայ, ասորի, զպոն, հարէ կրօնաւորներին միմեանց հետ կուտելու, միմեանց սեփականութիւնը յափշտակելու: Եւ այդ զինուորները ապրում են տաճարի մէջ գիւղեր ցերեկ, ուտում խմում են, օրաօրութիւններ անում ուխտաւորների մօտին, ի ցոյց դնելով, իրանց կողմին, եւ ամեն մի բարեպաշտ մուսուլման համար անխուսափելի ալլա թէ—ճրամանք:

Ամբողջ Քրիստոնէական աշխարհի ամենատաղանթ սրբութեան պահապանները մուսուլմաններն են եւ այդ հանգամանքը հպարտութեամբ, բերկրութեամբ լցնում է մուսուլմանականների սիրտը եւ դրա մէջ նրանք տեսնում են Ալլահի եւ նրա մարգարէի ամենազօր կարողութիւնը եւ իրաւորումն այն խոստումների, թէ ամբողջ երկրագունդը պէտք է հալա-

որոնք հակառակ են պուզմանի փոփոխմանը: Եւ այդպէս ինչպէս ինչպէս համար:

Միւսմանը միւսմանը, լսելով երկու կողմի խընդիրները, հետադրով անալիզի էր համաժողովի նախագահին, որ այդ հարցը—այսինքն վերածել պուզմանը բաժնի թէ ոչ—ենթադրելով վերածել պուզմանին, տալով համաժողովի անալիզից իւրաքանչիւրին մի մի ձայն:

Գիշերվա ժամին 2 1/2 էր, երբ քուէարկութեան նկատմամբ հարցը Շատերը թողել եւ գնացել էին Ներկայ կողմերից 56 ձայն ընդդէմ 39-ի ցանկութեան յայտնեց, որ պուզմանը վերածվի բաժնի: Սակայն միւս օրը նախագահին 24 նախարդներով ֆիրմաներից յայտարարութիւն ներկայացրին, որ իրանք, տեղ չը լինելու պատճառով, չեն կարողացել մասնակցել քուէարկութեան եւ յայտնում են, թէ հակառակ են պուզմանը: Բաժնի վերածելուն նախագահը ընդունեց այդ խնդիրը: Հակառակ կուսակցութիւնը, տեսնելով այդ, հետեւեալ օրը 50 ստորագրութիւն ներկայացրեց գլխաւորապէս չողենաւային ընդդէմութիւնների կողմից, որոնք բաժնի վերածելուն կողմնակից են: Այդ թուղթն էլ ընդունվեց:

Սակայն գործին այդ կերպարանք տալով, մեզ թւում է, որ դրական օգուտ արած չեն լինի, որովհետեւ նկատվում է, որ կրքերը աւելի ուժեղ էին, քան լատինականութիւնը: Բայց մի աշխարհի հարցում աւելի լաւ էր, ինչպէս ճիշտ նկատեց պ. Դուկասեանը, թողնել անձնական հաշիւները մի կողմ եւ լուրջ կերպով դիտարկել հարցի լուսարարութեամբ: Մենք ճիշտ գտնվում ենք մի անօրնալ դրութեան մէջ եւ պէտք է լուրջ դիտարկելով աշխատենք դուրս գալ այդ դրութիւնից եւ արժանապատիւ փոփոխութեան նկատմամբ մեր գրութիւնը շիշան ասած, համաժողովի նիստերում այդ արժանապատիւ փոփոխութեան համար շատ քիչ էր խօսվում: Միւսման թուղթի կերպով էր շօշափվում այդ հարցը: Բոլոր ճառախօսները մի կէտի վրա էին կանգնած.—քանզիլը ենք, խեղդվում ենք, աղանդեցք մեզ: Իսկ նրանց պատմապատում էին.—եթէ գիմանալ չէք կարողանում թուղթ եւ հետագէտ, ձեր տեղ ուրիշները կը գործեն եւ կը վճարեն ձեզ այն, ինչ մինչեւ այժմ ծախսել էք: Երկու կողմն էլ յամառ կերպով պայտապանում էին իրանց ասածը եւ ոչ մէկը միւսին համոզել չը կարողացան:

Մենք կարծում ենք, որ հայտնութիւն էլ չէ կարող լինել այդ տարրեր պայմաններում: Դուրս գէ միւսմանը մի ելք գտնել եւ որոնն շուտ, այնքան էլ լաւ կը լինի:

Յ. Մարգարան:

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

Թիֆլիսի քաղաքային դռան իր վերջին նիստում, որ տեղի ունեցաւ յունվարի 21-ին, ոտքի կանգնելով յարգեց հանգուցեալ Անտոն Կորգանովի յիշատակը: Հանգուցեալը եղել է մի քանի տարի ձայնաւոր, նուրբի է ապագայ տակի իսլամին: Կը համարձակի արդեօք մի ջրիտոնեայ, թէկուզ լինի նա թագաւոր, կայսր, գէթ մի քաղ տեղ կոխել իսլամի նուիրական սրբավայրերի, Մէքքէի աղօթարանի մէջ, բայց ջրիտոնեայութեան ամենաուրախական սրբավայրերի այցելութեան իրաւունքը եւ թուղթութեանը պատկանում է թիւրք զինուորներին եւ իսլամը իրաւունք ունի պարծենալ ու պարծենալով...

Ձինուորները ոտքի կանգնեցին ի տես հայոց պատրիարքին եւ հարկ եղած պատիւները տուին: Մենք կանգ առինք Քրիստոսի պատմաւորիցն առաջ, բայց տեսուչ-վարդապետը յայտնեց, որ հանդիսաւոր թափուրով պէտք է կատարել ուխտը եւ այցելել տաճարի բոլոր նուիրական տեղերը, իսկ առաջ պէտք է հանգստանալ հայոց եկեղեցուն կից խօցի մէջ: Մենք հետեւեցինք պատրիարքին եւ եպիսկոպոսներին եւ մտանք տեսուչ-վարդապետի խօցը, այդտեղ պէտք է վճարել մի նոր դարպասաւանդ, 33 դրուշ: Սոյն օրը զինուորները տրօք, ասված է ուղեցոյցի մէջ, կը հողացուի սուրբ Յարութեան տաճարին մօտավառ կանթեղներուն իւղը, մոմը եւ ուրիշ զանազան պիտոյքները:

Հայր տեսչի մօտ մի քիչ հանգստանալուց եւ մի բաժակ սուրճ խմելուց յետոյ, ժամաւոր զինուորականներից միւնը, կամ մի եպիսկոպոս, զգեստաւորված, սարկաւազներով, զպիրներով, թափուրով պատկերվում են ուխտաւորներին եւ իւրաքանչիւր տեւութեան տեղի համաժողով անապատն են կարողում:

Հայր տեսչի խցից դուրս գալիս, մեր աչքին

կողմնական համայնարանում պահվելը որդեգրեց համար թուղթագրում եւ առհասարակ օրտաւոր է եղել իր ծննդավայր քաղաքի համար: Դործունէութեամբ—Դուսայի նոյն նիստում որոշվեց հաստատել այն ծրագիրը, որ մշակվել է ապաստարան հիմնելու: Ն. Ջուրապովի գործը:

Մեզ հարցրում են, որ վերջին տարիներ Անդրկովկասի ազգագործներից շատերը ձեռք բերում ամերիկական վազեր, որպէս զի կարգանան իրանց խաղողը ազատ պահել ֆիթոֆորայի աւերից ազգացութիւնից: Սակարայի տղի կարմը, որ մեծ քանակութեամբ ամերիկական տունկեր էր ծախում, այս տարի ստացել է անքան մեծ պատուէր, որ այլ եւս անկարող է անսեփական տնկարանից տալ վազեր եւ որոշել մի նշանաւոր քանակութիւն բերել տալ արաւսահամայն: Տարեկան պահանջվող վազերի քանակութիւնը հարկւր հազարներով է հաշվում:

Մեզ հարցրում են, որ առաջիկայ փետրվարի 10-ին բացվում է Մոսկվայում գինեգործական ժողով, որտեղ պէտք է ընտելն նախկին կողմնական գինեգործութեան վերաբերեալ խնդիրները: Այդ ժողովին կարող են մասնակցել ոչ միայն մասնագէտներ եւ գործնական այլ գործներ, այլ եւ բոլոր այն անձներ, որոնք հետաքրքրվում են գինեգործութեան դարգացման հարցերով:

Մոսկվայի կայսերական հնագիտական ընկերութեան կողմնական բաժանմունքի նիստում որ տեղի ունեցաւ: Կիւսկի, յունվարի 20-ին ընտրվեցին 23 նոր անդամներ եւ ընկերութեան քարտուղար այն անձերի թիւից, որոնք առաջարկված էին անցեալ 1901 թուականի հոկտեմբերի 21-ին եւ 27-ին Կալացած ժողովներում: Բացի սրանից ընկերութեան նախագահ Լ. Կ. պատմական գիտեցեց ժողովին, թէ Նորին Կայսերական Բարձրութիւն Մեծ-Իշխան Միխայիլ Նիկոլաւիչի բարեհաճել է ընկերութեան Կովկասական բաժանմունքը անել իր բարձր հովանաւորութեան տակ, իսկ Նորին Կայսերական Բարձրութիւն Մեծ Իշխան եւ Թագաւորանալ Միխայիլ Ալեքսանդրովիչ բարեհաճել է նուիրել յօգուտ ընկերութեան 3000 ռուբլի ի յիշատակ հանգուցեալ Թագաւորանալ Գեորգի Ալեքսանդրովիչի: Ժողովը որոշեց այս գումարը համարել անձեռնմխելի եւ օգտուել միայն նրա տոկոսներին:

Մեզ խնդրում են տալի հետեւեալը. «Ձորեք չարթի, յունվարի 30-ին, դերասանուհի տիկին Զարեկը, մասնակցութեամբ տեղիս դերասաններին եւ սիրողներին, վրաց ազնուականներին բանկային թաղարանում կը ներկայացնէ տոալի անգամ հայոց բեմի վրա «Եսթեր» թարգմանական դրաման:

«ՀԱՅԿԱՅ» լրագրի տակով, Անդրկովկասեան երկաթուղիների գլխաւոր արհեստագիտները ընկան մի անկիւնում շարված հաստ եւ կարմահակներ, մենք արդէն գիտէինք ինչի համար են դրանք:

—Հայր տեսուչ, նկատեց Մեքքէի վարդապետը, արանով էք ծեծում յոյն եւ լատին վարդապետներին:

—Մահալով մեզ հետ խօսողին մահալով պատասխանել ստիպված ենք, մենք չենք յարձակվել, այլ կը պաշտպանվենք նախադարձակների դէմ:

Ուղեցից դուրս գալիս, կողքի պատի վրա մի ուշադրութիւնը դրաւ: մի հին, սեւացած փոքր պատկեր, որ կախ էր ընկած պատից մի կլիստիկան պարանից, մի ժամգոտած եւ մայրված բուսի վրա: Տեսուչ-վարդապետը զգուշացրեց մեզ, որ չը դիպենք պատկերին. պարանը կարող է կտրվել, բուսը կարող է տեղահան լինել:

—Էհ, ինչ անենք, ասացինք մենք, միթէ դժուար է մի նոր պարանով կախել, մի նոր եւ չը ժամգոտած բուսեւ գառու:

—Ինչ էք ասում, տան եւ հինգ տարի էլ այդ բուսեւ եւ պարանի վրա կոխ կայ. տան եւ հինգ տարի է, յոյները եւ լատինները գառու են վարում նրանց համար, այդ բուսեւ ամենաքիչը հազար լիւրա նստած էր լինի ամեն մէկը վրա, դատարանը պէտք է վճռէ, թէ այդ բուսեւ ով է խփել պատին 15—20 տարի առաջ խորդին է պատկանում պատկերի սեփականութիւնը, իսկ պատկերը անաղին արժէք ունի:

Թափուրը սկսվեց:

Հ. Առաքելեան

Քաղաքացիները ղեկբը գնելու համար կարող են ղեմել հեղինակին, առանց պատիի ծախս
վճարելու: 6—25